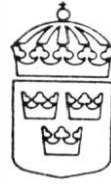

Motion till riksdagen

1987/88:A219

av Bengt Westerberg m. fl. (fp)

om arbetsmarknaden och sysselsättningspolitiken

Mot.
1987/88
A219

1. Full sysselsättning är målet

Full sysselsättning måste enligt folkpartiets uppfattning vara det högst prioriterade målet för den ekonomiska politiken i Sverige. Vi kan aldrig acceptera att arbetslöshet används som ett medel för att uppnå andra mål. Den fulla sysselsättningen är, jämsides med en låg inflation, av avgörande betydelse för att uppnå viktiga fördelningspolitiska mål och ökad jämställdhet mellan kvinnor och män.

Grunden för den fulla sysselsättningen ligger i ekonomisk tillväxt och det enskilda näringslivets vitalitet och konkurrensförmåga. Den ekonomiska politiken i stort måste därför inriktas på att skapa ett sådant näringslivsvänligt klimat att framtidstro och företagande stimuleras, såväl nyföretagande som drift och expansion av existerande företag.

Den del av näringslivet som kommer att svara för en stor del av den framtida sysselsättningsökningen är sannolikt tjänstesektorn. Därför är ett viktigt inslag i folkpartiets sysselsättnings- och arbetsmarknadspolitik att stimulera konkurrens och nytänkande inom hela tjänsteproduktionen.

2. Sysselsättningens faktiska utveckling

Under 1987 ökade både utbudet av arbetskraft och den faktiska sysselsättningen. Totalt sett minskade alltså arbetslösheten, men stora skillnader kvarstår fortfarande vad gäller sysselsättningen för olika grupper.

I oktober förra året var det totala antalet sysselsatta enligt AKU 4,38 miljoner personer, varav 2,1 miljoner kvinnor. Den öppna arbetslösheten omfattade 76 000 personer, vilket med de nya definitionerna motsvarade 1,7 % av arbetskraften. Arbetslösheten var lägre för män (1,5 %) än för kvinnor (1,9 %). Antalet arbetslösa i åldersgruppen 20–24 år uppgick till 4,5 %. Arbetslösheten bland utomnordiska medborgare som bor i Sverige ökar och ligger nu på 6,3 %. Antalet arbetshandikappade fortsätter att öka och långtidsarbetslösheten är fortfarande ett stort problem.

Ökningen av sysselsättningen är helt hänförlig till arbetarsidan. Antalet tjänstemän förefaller ha förblivit i stort sett oförändrat. 50 % av industrin uppger nu brist på yrkesarbetare. Drygt 20 % redovisar brist på andra arbetare. Industrins svårigheter att rekrytera arbetare är nu av samma omfattning som under de borgerliga regeringsåren 1979–80. Andelen

företag som har brist på tekniska tjänstemän är alltjämt stor.

Arbetslösheten nådde toppnoteringar under 1983 då 3,7 % av arbetskraften var arbetslös. Trots en mycket gynnsam konjunkturutveckling har det tagit nästan fem år för regeringen att komma ned från detta oacceptabla svenska rekord. Detta är oroande. Stiger arbetslösheten till en alltför hög nivå blir de långsiktiga förlusterna enorma och uppbyggnadsarbetet tar längre tid än annars varit nödvändigt. Många människor förlorar kontakten med arbetslivet, kunskaper går förlorade och stora sociala problem riskerar att uppstå.

Under 1980-talet har det skett en ökning av antalet sysselsatta män som arbetar heltid. Fortfarande står emellertid kvinnorna för huvuddelen av sysselsättningsökningen, och det är även för kvinnorna heltidsarbetet som ökar. Delvis kan detta vara en generationsfråga, i så måtto att deltidsarbetande kvinnor som går i pension ersätts av yngre heltidsarbetande kvinnor. Det ökande heltidsarbetet hänger emellertid troligen också samman med den marginalskattereform som genomförts.

Arbetslöshetens varaktighet har ökat sedan förra högkonjunkturen. Eftersom både de sociala och ekonomiska välfärdsförlusterna av arbetslöshet kan väntas stiga med arbetslöshetstidens längd innebär detta att arbetslöshetens välfärdskostnader är högre än vad de rena arbetslöshetssiffrorna utvisar. Ett sätt att mäta storleken på välfärdsförlusterna, som flera forskare rekommenderat och som folkpartiet tidigare framhållit, är att mäta antalet arbetslöshetsveckor, dvs. antalet arbetslösa \times arbetslöshetens längd (i veckor). Detta kan summeras till ett "problemindex för arbetslöshet" i proportion till arbetslöshetens längd.

Från regeringshåll brukar man framhålla att den dolda arbetslösheten har minskat. En viss nedgång av antalet personer som "kan och vill" ha ett arbete men ändå inte söker aktivt har visserligen ägt rum. Men denna nedgång är mycket liten i förhållande till uppgången av den "ofrivilliga deltiden", dvs. personer som arbetar kortare tid än de önskar. Vidare är omfattningen av de temporära arbetsmarknadspolitiska åtgärderna – beredskapsarbeten och ungdomslag – högre än 1980. Dessa arbeten är självfallet, ur individuell välfärdssynvinkel, inte jämförbara med ordinarie arbeten på öppna arbetsmarknaden.

Den ökade strukturella arbetslösheten märks tydligt när man studerar utvecklingen för olika delgrupper på arbetsmarknaden. Som ett exempel på försämringen jämfört med 1979/80 kan nämnas åldersgruppen 20–24 år. För 20–24-åringarna har arbetslösheten sedan 1979–80 ökat från ca 3,5 % till 4,5 %.

3. Sysselsättningen och den tekniska utvecklingen

De största variationerna i sysselsättningen hänger samman med variationer i den ekonomiska tillväxten. Tillväxten i sin tur brukar ofta relateras till den tekniska utvecklingen och den därmed sammanhängande omvandlingen inom ekonomin. Vissa jobb försvinner och andra tillkommer. Ända sedan den industriella revolutionen har det förekommit en diskussion om huruvida den tekniska utvecklingen skapar s. k. teknologisk arbetslöshet eller inte. På senare tid har den kraftiga ökningen av arbetslösheten i Europa åter

aktualiserat denna fråga och resulterat i krav på s. k. arbetsdelning. Åter andra har hävdats att den tekniska utvecklingen leder till miljöförstörelse och därmed sänkt välfärd i vid bemärkelse.

Olika "modeord" för den tekniska utvecklingen – industrialisering under 1800-talet, mekanisering under 1930-talet, automatisering under 1950-talet och robotisering och datorisering under 1970- och 1980-talen – har satts i samband med ökande arbetslöshet. Det är emellertid ett faktum att utvecklingen totalt motsäger ett sådant långsiktigt samband. Arbetslösheten har inte ökat under de senaste 100–150 åren trots en mycket snabb teknisk utveckling. Tvärtom har det skett en mycket kraftig minskning och motsvarande ökning av sysselsättningen både i absolut antal personer och andel av totalbefolkningen. Under mellankrigstiden var den öppna arbetslösheten i Sverige mellan 10 och 20 % medan den under efterkrigstiden har varierat mellan 2 och 4 %.

En annan sak är om den tekniska utvecklingen skapar arbetslöshet på kort sikt. Det är vanligen lätt att peka ut existerande arbetstillfällen som försvinner genom t. ex. datoriseringen och övergång till informations-samhället. Samtidigt är det avsevärt mycket svårare att konkretisera vilka nya arbetstillfällen som samma utveckling medför. Det är därför mycket naturligt att en sådan strukturomvandling skapar oro och osäkerhet hos många enskilda människor.

Ett bidragande skäl till denna oro är att de jobb som kan väntas tillkomma, även om de är precis lika många eller t. o. m. fler, är helt annorlunda än de som försvinner. En gruvarbetare som förlorar jobbet blir troligen föga uppmuntrad av att det finns lediga arbeten inom databranschen, som operatör eller systemman. I praktiken är det emellertid så att den ständiga förändring och byte av arbeten som pågår på arbetsmarknaden innebär att omställningskraven för de enskilda personerna inte behöver bli oöverstigliga. Personen A kan inte ta det lediga jobbet D, men D kan fyllas av personen C, vars jobb övertas av personen B, vars jobb i sin tur kan tas av personen A. En sådan kedja av arbetsbyten bygger på att arbetsmarknaden har en tillräcklig grad av flexibilitet, smidighet och rörlighet.

Ytterligare oro för att den tekniska utvecklingen skall skapa arbetslöshet beror ofta på att man nästan alltid tycks uppfatta den just nu pågående tekniska förändringen som särskilt snabb och häftig. Detta påstående gäller ingalunda bara nu under 1980-talet utan har hävdats många gånger tidigare. Detta kan hänga samman med att det ofta är lätt att konstatera mycket stora förändringar inom en begränsad del av näringslivet, där t. ex. en viss datorisering innebär en produktivitetökning med 100 gånger. Då skulle ju – sägs det – produktionen behöva öka 100 gånger för att hålla sysselsättningen oförändrad, och det inses lätt att detta är omöjligt. Man kan emellertid inte överföra sådana förändringar inom en enskild produktionsprocess till hela samhället. För hela samhället förefaller den tekniska utvecklingen pågå ganska kontinuerligt utan sådana stora språng.

Slutsatsen av detta resonemang är att den tekniska utvecklingen inte skapar ökad arbetslöshet under förutsättning att ekonomin och särskilt arbetsmarknaden har tillräcklig flexibilitet och anpassningsförmåga. Tvärtom är en fortgående teknisk utveckling nödvändig för att upprätthålla

näringslivets konkurrenskraft och den fulla sysselsättningen.

Uppenbart är att anpassningsproblemen på arbetsmarknaden är lättare att lösa utan alltför smärtsamma krav på omställningar för enskilda människor om den totala tillväxten är god. En aktiv arbetsmarknadspolitik underlättar nödvändiga omställningar och mildrar effekterna för enskilda människor. Konsekvenserna av strukturförändringar, teknisk utveckling och "kriser" var svårare för medborgarna i slutet av 1970-talet när tillväxten i Sverige var låg än under 1960-talet när tillväxten generellt var hög.

Detta innebär att en politik som grundas på en negativ inställning till ny teknik och därmed en negativ inställning till fortsatt ekonomisk tillväxt innebär en stor fara för sysselsättningen och välfärden. En sådan politik skulle leda till kraftigt ökad arbetslöshet, sänkta reallöner och svåra fördelningspolitiska problem.

Det hävdas ibland att den nya tekniken är ett särskilt hot mot kvinnornas sysselsättning, eftersom kvinnorna i dag i hög grad finns bland dem som har rutinbetonade arbetsuppgifter. Datoriseringen ser ut att sprida sig snabbast till traditionellt kvinnliga yrkesområden, och det är samtidigt ett faktum att många av dessa kvinnor saknar högre yrkesutbildning. Under sådana omständigheter skulle då kvinnorna tvingas bära en stor del av bördorna av den anpassningsprocess som övergången till informationsamhället innebär.

Vi anser emellertid att datoriseringen lika väl kan ses som en möjlighet att bryta den könssegregerade arbetsmarknaden. Detta sker emellertid inte automatiskt utan det kräver kraftanstängningar, inte minst på utbildningssidan. Det är inte datoriseringen i sig utan dagens könssegregerade arbetsmarknad som utgör det största hotet mot kvinnornas sysselsättning. Erfarenheterna av särskilda utbildningsinsatser inom dataområden för kvinnor förefaller också goda även om mycket återstår att göra.

4. Sysselsättningen och tillväxten

En politik för full sysselsättning kräver hög tillväxt och en väl fungerande arbetsmarknad. Dessa båda krav är i praktiken intimt sammanbundna.

Eftersom man aldrig i förväg kan peka ut de näringsgrenar och verksamheter som blir de s. k. "framtidsbranscherna" annat än i mycket allmänna ordalag måste enligt folkpartiets uppfattning den ekonomiska politiken inriktas på att skapa goda förutsättningar för näringslivets expansion och för den nödvändiga flexibiliteten. Ännu mer omöjligt är det att peka ut enskilda företag som framtidens "vinnare" eller "förlorare".

I första hand är det av grundläggande betydelse att slå vakt om marknadsekonomi. En ökad tillväxt kan aldrig kommenderas fram genom politiska beslut. Ytterst beror den på enskilda människors initiativ, kreativitet och arbetsvilja. En av den decentraliserade marknadsekonomins egenskaper är att den är experimentell, den tillåter och uppmuntrar experiment. Man prövar sig fram.

I Sverige är emellertid en stor del av ekonomin undantagen från sådan experimentell verksamhet. Många idéer får aldrig förverkligas och får aldrig prövas på en marknad därför att en stor del av de människor som arbetar inom den offentliga sektorn inte får utlopp för sin kreativitet. De får inte

pröva sina idéer utan att först behöva fråga eller övertyga många andra och detta lägger en hämsko på deras påhittighet och förnyelselust.

I folkpartiets partimotion om den offentliga sektorn lägger vi fram en rad förslag som syftar till att frigöra de offentliganställda från sådana hämmande lagar och regler. Dit hör t. ex. slopande av etableringshinder, betoning av upphandling under konkurrens och slopande av formella och informella monopol inom den sociala tjänsteproduktionen.

Mot. 1987/88
A219

5. Sysselsättningen och lönebildningen

Den empiriskt mest avgörande faktorn för näringslivets konkurrenskraft, den ekonomiska stabiliteten och sysselsättningen är utvecklingen av lönestrukturen.

Vår grundläggande syn på lönebildningen är att denna bör avgöras av arbetsmarknadens parter i fria förhandlingar. Samtidigt är det uppenbart att avtalsförhandlingarnas utfall får effekter på sysselsättningen. Det är enligt folkpartiets uppfattning lika uppenbart att statsmakterna inte kan avsvära sig ansvaret för den faktiska sysselsättningsutvecklingen, vare sig totalt eller för olika grupper av arbetsökande.

Önskvärt vore således med ett system som innebar att parterna på arbetsmarknaden i förväg kände till att om löneökningarna blev för höga och därmed medverkade till ett sämre sysselsättningsläge skulle kostnaderna för att hålla de enskilda människorna skadeslösa återfalla på dem själva.

Vi menar att en reformering av arbetslöshetsförsäkringen skulle kunna vara en del i ett sådant system. I Sverige är arbetslöshetskassorna nära knutna till de fackliga organisationerna, och det finns därför ett klart samband mellan parternas förhandlingsbord och kassornas kostnader för arbetslöshetsersättning. Ökade egenavgifter skulle då skapa ett mer direkt hänsynstagande till konsekvenserna på sysselsättningen av löneförhandlingarnas utfall.

I enlighet med de principiella resonemang som förs ovan anser folkpartiet att egenavgiften till arbetslöshetskassorna bör öka. Vi föreslår därför att statsbidragen till arbetslöshetskassorna reduceras. Detta utvecklas närmare i vår motion om den ekonomiska politiken.

Statsmakternas huvudsakliga uppgift inför löneförhandlingarna är att lägga fast stabila förutsättningar genom den allmänna ekonomiska politiken. Särskilt viktigt är det att skapa förtroende hos parterna för att den ekonomiska politiken leder till en låg prisökningstakt. I det sammanhanget är det naturligt att regeringen diskuterar dessa allmänna förutsättningar med parterna. Sådana diskussioner bör emellertid endast innebära informationsutbyte om hur man på skilda håll ser på det ekonomiska läget.

Vi anser däremot inte att statsmakterna vid sådant samråd skall försöka påverka parterna genom löften, villkorade eller ej, om framtida förändringar i skatteskalor, transfereringar till hushållen eller andra liknande åtgärder. Ett sådant agerande skulle innebära en övergång till något slags förhandlad inkomstpolitik, från vilken folkpartiet bestämt tar avstånd. Vi avvisar således de tankar som förts fram i den s. k. SAMAK-rapporten.

SAMAK-förslagen innebär i korthet att arbetstigare, arbetsgivare och

regering förhandlar om löner, skatter och bidrag, priser, investeringar m. m. Det blir en politik med starkt korporativa inslag, där riksdagen reduceras till ett nästan betydelselöst organ som bara i efterhand skall godkänna andras beslut.

Till kravet att statsmakterna främst skall lägga fast förutsättningarna för löneförhandlingarna hör nödvändigheten av att information om regeringens bedömning av storleken på det "samhällsekonomiska utrymmet" och andra betydelsefulla villkor för löneförhandlingen lämnas på ett tidigt stadium. Olika signaler till parterna vid olika tillfällen under pågående förhandlingar eller inför dessa skapar enbart osäkerhet eller förväntningar som sedan kanske inte kan infrias. På denna punkt har regeringen syndat rejält, vilket närmare beskrivs i vår partimotion om den ekonomiska politiken.

Det är enligt vår uppfattning också väsentligt att det utrymme som finns för löneökningar inte in-tecknas av politiska beslut utan står till parternas förfogande. Staten bör inte i förväg in-teckna en del av eller hela detta utrymme med avgifts- eller skattehöjningar. Det bör stå parterna helt fritt att själva avgöra på vilket sätt de vill ta utrymmet i anspråk.

Löneförhandlingarna påverkar inte bara den totala sysselsättningen utan också läget på olika delarbetsmarknader. Uppenbart är att en lönestruktur som kraftigt avviker från utvecklingen av utbud och efterfrågan på sådana delarbetsmarknader kan skapa arbetslöshet och/eller överhettning.

6. Sysselsättningen och regionalpolitiken

Den nya tekniken för informationsbehandling och informationsöverföring beskrivs ibland som en teknik för decentralisering. Datateknik överbrygger avstånden. Samtidigt har man emellertid pekat på att samma teknik medför behov av koncentration eller närhet.

En allmänt tillväxtbefrämjande politik anses ibland kunna dämpa risken för regionala obalanser. Men tyvärr tycks bakgrunden till dagens farhågor och utveckling vara mer sammansatt än så; ett faktum som understryks av de ökade regionala obalansproblemen även under nuvarande högkonjunktur.

Den hittillsvarande utvecklingen har inneburit en avknoppning av verksamheter från större industriföretag i form av specialiserade serviceföretag. Vidare har konsultbranschen, särskilt inom dataområdet, ökat kraftigt. Inom de stora företagen pågår en utveckling mot mer självständiga service- och tjänstefunktioner. Detta sammantaget innebär en utveckling mot småskalighet genom bildandet av kunskaps- och serviceföretag. Trots denna decentralisering av såväl beslutsfattande som organisatorisk uppdelning i mindre enheter märks en geografisk koncentration till storstadsregionerna.

Det finns en risk att de mindre och medelstora företagens övergång till ny teknik kan förstärka centraliseringen genom att de serviceföretag de måste anlita i hög grad är koncentrerade till storstadsområdena.

Samtidigt med denna centraliseringsprocess pågår emellertid en utveckling som baseras på egna lokala initiativ. Man kan också notera ökad omfattning av starta-egget-verksamhet inom branscher som t. ex. bagerirörelser, cykelverkstäder, skomakerier eller andra s. k. traditionella hantverksyrken. Det förefaller alltså som om det parallellt med kunskapsintensiva

företag etableras småföretag som snarare än högre teoretiska studier kräver en gedigen yrkesskicklighet.

Mot. 1987/88
A219

Enligt vår uppfattning leder inte informationsteknologin i sig till vare sig ett centraliserat eller decentraliserat samhälle. Däremot kan man konstatera att den stora tillgången på information kraftigt försvårar ett centralt planeringssystem. I stället blir möjligheterna till decentralisering av både beslutsfattande och arbetsplatslokalisering större än tidigare.

Ökad geografisk decentralisering och en regionalt balanserad sysselsättningsutveckling blir möjlig därför att informationsteknologin främjar småskalighet och flexibilitet. Det sker emellertid inte automatiskt utan kräver en ändrad inriktning av de regionalpolitiska insatserna till större tonvikt på hjälp till mobilisering av egna lokala initiativ och egen kunskap. I detta sammanhang är samarbetet mellan det lokala/regionala näringslivet och de regionala högskolorna av särskilt stor betydelse.

7. Sysselsättningen och arbetstiden

Som framgått ovan anser vi inte att den fulla sysselsättningen kan eller bör skapas genom s. k. arbetsdelning. Det är däremot mycket sannolikt att den framtida reallöneökningen kommer att tas ut som en kombination av ökad köpkraft och kortare arbetstid. Snarare än en generell minskning av arbetstiden per dag lika för alla vill vi emellertid framhålla betydelsen av ökad valfrihet och flexibilitet.

Det finns därvid olika möjligheter. Den första är en ökad valfrihet i fråga om årsarbetstidens omfattning och förläggning. Den andra är möjlighet till längre ledighetsperioder, s. k. sabbatsår. Den tredje är flexibel pensionsålder. Den fjärde är väsentligt längre föräldraledighet. En möjlighet bör också vara arbetstidsförkortning av traditionell typ med kortare arbetsdag, längre semester, tidigare pension o. d.

Arbete åt alla kan inte upphöra att vara målet. Men medlen är långt ifrån självklara. Arbete åt alla betyder inte att alla arbetar heltid hela livet, oberoende av om heltid är sex timmar, åtta timmar eller något annat antal timmar per dag.

8. Arbetsmarknadspolitikens inriktning

En effektiv förmedling bör leda till att behovet av andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder minskar. Under senare år har AMS genomfört ett förnyelsearbete. Målstyrning har ersatt detaljreglering. AMS skall som man uttrycker det "gå från att vara en myndighet till att bli ett serviceföretag". Viktiga beståndsdelar i detta arbete är bl. a. en ökad satsning på långsiktiga åtgärder, tillgänglighet, resultatuppföljning och öppenhet för lokala initiativ. Satsningen på långsiktiga åtgärder innebär en ökad betoning av insatser för näringslivet. Genom att skapa en relation till företagen på orten hoppas man uppnå ett mera effektivt förmedlingsarbete och en förbättrad service för både företag och arbetssökande. Detta närmande till näringslivet skall baseras på en förmåga hos arbetsförmedlingarna att påta sig rekryterings-

uppdrag och ge en god rekryteringservice till företagen. En ökad anpassning efter de lokala förhållandena är en förutsättning för detta arbete. Förändringen av AMS arbete och inriktning är ett berömvärdt initiativ. Det är mycket positivt att ansvar delegeras till lokal nivå och att arbetsförmedlingarna själva får ta ställning till de önskemål om service som finns på orten. Detta får dock inte innebära att arbetsförmedlingen tar över uppgifter som åligger företagen, inte heller att förmedlingarna förlorar insikten att deras främsta uppgift är att hjälpa människor utan arbete att hitta ett sådant.

Som antytt omfattar AMS rationaliseringsarbete förenklingar av regelsystem, delegering av befogenheter, förändrad organisation m. m. Effekterna av detta arbete uppges ge utrymme för 500 tjänster som överförs från administrativa uppgifter till andra verksamheter. Av dessa tjänster överförs 350 från AMS och länsarbetsnämnderna till det lokala arbetsförmedlingsarbetet.

Detta omfattande rationaliseringsarbete bör bl. a. genom ökat teknikutnyttjande kunna fortsätta och årligen innebära att den operativa verksamheten vid arbetsförmedlingarna bör kunna tillföras ytterligare tjänster från AMS.

Enligt folkpartiets mening bör dessa rationaliseringseffekter tillsammans med det jämförelsevis goda sysselsättningsläget väl motsvara de krav som ställs på utökning av personal som AMS äskade för såväl budgetåret 1987/88 som 1988/89. Vi anser därför att de 250 nya tjänster som riksdagen, trots motstånd från folkpartiet, beslutade tillföra AMS under budgetåret 1987/88 bör avskaffas.

AMS hävdar att det behövs ännu mera tid för förmedlingsarbetet, dvs. fler anställda. Mot den bakgrunden är det svårt att förstå det envisa motståndet mot att prova parallella förmedlingsformer. Vi har från folkpartiets sida förordat en översyn av den 50 år gamla arbetsförmedlingslagen, bl. a. i avsikt att ge större utrymme åt den förmedling av olika tjänster som det nu snabbt växer fram behov av – inte minst på kontorsautomationens område. Även från kulturarbetare har det framförts önskemål om möjlighet till alternativa arbetsförmedlingar.

En väl skött statlig arbetsförmedling, med starka lokala enheter, skall vara den stabila grunden för förmedling av jobb och för att ta hand om de stödåtgärder som behöver finnas. Det måste dock vara en fördel, och ge mer tid till aktivt förmedlingsarbete, om vissa arbetsuppgifter kan överföras på förmedlingar knutna till yrkesområden med speciella behov.

Enligt vår mening bör de offentliga arbetsförmedlingarna kunna tillhandahålla en god service över hela arbetsmarknaden. De skall i princip vara en förmedling för alla. Därför behövs kännedom om alla lediga platser för extern rekrytering och ett väl utbyggt kontorsnät med god teknisk utrustning. När en sådan service finns tillgänglig för alla utan avgift, kan det finnas klara fördelar med privata förmedlingar som komplement. Det skulle förmodligen förbättra servicen till såväl arbetssökande som arbetsgivare och innebära en stimulerande utmaning för de offentliga förmedlingarna.

Vi upprepar därför vårt krav på en översyn av arbetsförmedlingslagen med målsättningen att tillåta mer än en form för arbetsförmedling.

Arbetsmarknadspolitiken skall i första hand syfta till att göra det möjligt

för alla att försörja sig på eget arbete. Det skydd som erbjuds dem som trots detta drabbas av ofrivillig arbetslöshet är inte tillfredsställande. Det omfattar inte alla och ersättningsnivåerna varierar.

Det finns därför starka skäl för att införa en allmän arbetslöshetsförsäkring. En sådan bör i princip omfatta alla i åldern 18–65 år som står till arbetsmarknadens forfogande. Ersättning bör utgå till alla, såväl löntagare som företagare. Regeringen bör utarbeta ett förslag i enlighet med vad som här framförts.

9. Utbildning och sysselsättning

Sveriges kanske största konkurrensfördel ligger i en mycket kunnig och välutbildad arbetskraft. Få länder har lika välutbildade löntagare och företagare. Mycket talar också för att kompetensen hos de enskilda människorna kommer att få allt större betydelse framöver.

Den nu pågående tekniska utvecklingen – vad som ofta kallas övergången till informationssamhället – kommer att ställa allt större krav på de anställdas kunskapsnivå. Några siffror illustrerar vad som har hänt bara under 1980-talet.

I början av år 1980 krävdes yrkesutbildning och/eller erfarenhet för drygt 55 % av alla lediga platser som anmälades till arbetsförmedlingen. I början av år 1986 hade denna andel ökat till närmare 77 %. För tillverkningsindustrin hade andelen under samma period ökat från ca 42 % till drygt 68 %. För de kvarstående lediga platserna, dvs. de arbetsplatser som ännu inte kunnat besättas, så har andelen platser med krav på utbildning och/eller erfarenhet ökat från 58 % till 78 %; inom tillverkningsindustrin från 53 % till 79 %. Kraven förefaller således ha skärpts något mer inom tillverkningsindustrin än på arbetsmarknaden totalt sett.

Även bristen på kvalificerade yrkesarbetare och tjänstemän inom tekniska yrken, som nämndes i inledningen, tyder på att kompetenskraven på arbetsmarknaden har ökat. Bristen på yrkesarbetare har tidigare alltid varit det säkraste tecknet på högkonjunktur. Under senare år har emellertid bristen på tekniska tjänstemän varit större än bristen på yrkesarbetare. I den senaste konjunkturbarometern uppges dock bristen på arbetare vara större än antalet tekniker.

Antalet utbildningsplatser inom de tekniska utbildningarna har ökat kraftigt under senare år. Det viktigaste inom högskolan är nu troligen inte ännu fler platser utan en satsning på kvalitet.

Inom gymnasieskolan återstår en rad åtgärder för de elever som efterfrågar en yrkesutbildning. När det gäller de yrkesförberedande gymnasielinjerna har en statlig utredning (ÖGY-utredningen) kommit med förslag till hur de skall reformeras. Grundtanken är att alla linjer skall vara treåriga med ett betydande inslag av yrkespraktik. Folkpartiet anser dock att en utbildning inte bör förlängas om det inte behövs. Tillika anser folkpartiet att man inte behöver binda sig för en enda modell för yrkespraktik. Gymnasieskolan bör vara mycket flexibel och långtgående individuella anpassningar bör kunna göras. I de fall yrkespraktik kan erhållas genom vanlig, avlönad anställning skall detta kunna vara ett alternativ. Man får inte glömma bort att de elever

som väljer de yrkesförberedande linjerna ofta är mycket skoltrötta. För dessa elever kan lärlingsplatser vara en bra modell.

Skolöverstyrelsens utvärdering av försöksverksamheten visar att lärlingsutbildningen tillhör de mest framgångsrika metoderna att förmedla yrkesutbildning. Det är därför beklagligt att regeringen i så liten utsträckning arbetar för att denna form av utbildning stimuleras. Lärlingsutbildningen behandlas tvärtom mycket negativt.

Genom att kringgärda inrättandet av lärlingsplatser med en mängd bestämmelser och förbehåll har regeringen medverkat till att antalet lärlingsplatser minskat. Detta används därefter som ett argument mot lärlingsutbildningen. Enligt vår åsikt visar detta stor brist på förmåga och vilja att angripa det allvarliga strukturella problem som ungdomsarbetslösheten är.

På orter där elevtillgången eller strukturen på ortens näringsliv inte medger att vissa yrkesinriktade studievägar inrättas bör lärlingsutbildningen kunna vara ett alternativ till linjer i gymnasieskolan. Statsbidrag bör utgå med 75 % första utbildningsåret, 50 % andra och 25 % tredje året. Vidare bör gränsen för antalet lärlingsplatser undanröjas. Anställningsformen upplevs i dag som ett av de största hindren mot att anställa fler lärlingar. Vi föreslår därför att möjlighet att provanställa lärlingar skall införas.

Den pågående utvecklingen gör det allt svårare att förutse hur arbetsmarknaden kommer att se ut i framtiden och därmed svårare att bedöma vilka krav på utbildning som kommer att ställas. Detta inses lätt av följande exempel: En elev som börjar grundskolan hösten 1988 kommer att påbörja gymnasiet hösten 1997 och eventuella högskolestudier omkring sekelskiftet. Den förvärsaktiva delen av denna elevs liv kommer sedan att pågå under första hälften av 2000-talet. I detta perspektiv blir naturligtvis utbildningssystemets viktigaste uppgift att ge grundläggande baskunskaper av hög kvalitet med stora möjligheter till återkommande påbyggnad genom olika former av fort- och vidareutbildning.

Det finns de som hävdar att cirka hälften av de arbetsuppgifter som kommer att finnas år 2000 inte finns i dag. Som kuriosas kan det också nämnas att det i USA år 1940 fanns ca 850 000 kolarbetare och ca 110 000 professorer. 30 år senare var antalet i stort sett det omvända, dvs. ca 850 000 professorer och 110 000 kolarbetare.

Dessa tendenser leder till slutsatsen att utbildning bör spela en väsentlig roll bland de arbetsmarknadspolitiska insatserna.

10. Arbetsmarknadspolitiska åtgärder

En utökad verksamhet med arbetsmarknadsutbildning för arbetslösa har visat sig mycket lyckosam. AMS redovisar i en studie avseende de elever som slutade arbetsmarknadsutbildning under 1986 att två av tre elever som fullföljer arbetsmarknadsutbildning har arbete ett halvår efter det att de avslutade utbildningen.

Samma undersökning visar att 79 % av de som går i arbetsmarknadsutbildning fullföljer utbildningen och att 7 % erhåller arbete redan under utbildningstiden. Återstående 14 % avbryter utan att ha erhållit arbete.

Arbetsmarknadsutbildning måste även i fortsättningen prioriteras bland de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna.

Mot. 1987/88
A 219

En fråga som aktualiseras i årets budgetproposition är den elevsociala verksamhet som bedrivs i samband med arbetsmarknadsutbildning. En särskild arbetsgrupp har sett över denna verksamhet som inkluderar hälsovård, kurativt stöd och boendeservice.

Arbetsgruppen föreslår att den hälsovårdande och kurativa verksamheten skall utföras och finansieras som uppdragsverksamhet. Vad gäller boendeservice anser arbetsgruppen att kursdeltagarna själva skall ordna sitt boende. Särskilda bostäder skall finnas i den utsträckning som är nödvändig, men kursdeltagarna skall betala den faktiska hyreskostnaden. Om det behövs kan fördyringen ersättas genom förhöjda traktamenten.

Departementschefen går i budgetpropositionen emot arbetsgruppens förslag i den del som avser boendeservice. Folkpartiet anser det vara rimligt att boendekostnaden belastar den boende. Vi föreslår att arbetsgruppens förslag till en ny ordning vad gäller elevsocial verksamhet genomförs, vilket innebär en minskning av motsvarande anslag med 27,9 milj. kr.

Rörlighet är en viktig del av det vi kallar flexibilitet som enligt det resonemang vi fört ovan krävs för att undvika teknologisk arbetslöshet och för att stimulera en hög tillväxt.

Rörligheten på arbetsmarknaden beror på många faktorer. En rad studier tyder på att t. ex. förekomsten av eget hem, antalet barn i skolåldern, förvärvsarbetande make/maka har stor betydelse. Framför allt den sistnämnda faktorn, dvs. det faktum att båda makarna arbetar utanför hemmet i de flesta hushåll, innebär att den geografiska rörligheten har minskat. Det finns därför skäl att tro att kravet på löneökning för att byta arbete har ökat. I praktiken har emellertid den enskildes förtjänst på att byta arbete i stället minskat, främst på grund av de höga marginalskatterna, förekomsten av inkomstberoende transfereringar och en sammanpressad lönestruktur.

Enligt detta resonemang kan man således se den rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitiken som delar av en mer fullständig arbetslöshetsförsäkring än vad enbart kontantbidrag utgör. Litet tillspetsat kan man därför säga att arbetslöshetsförsäkringen försämrades när starthjälpen, trots motstånd från folkpartiet, slopades förra året efter förslag från regeringen.

Starthjälpen fungerade dock inte i alla avseenden som en kompensation för omställningskostnader. I praktiken var det exempelvis relativt lätt för unga personer som slutat sin utbildning på en ort att få starthjälp vid flyttning till en annan ort. Det är ju ganska uppenbart att en utbildningsort inte kan bereda arbete åt alla som utbildas där. Det är också uppenbart att det inte är någon större välfärdsförlust att byta ort efter en utbildning.

Regeringen bör presentera en utvärdering av starthjälpen. Om denna visar att starthjälpen haft gynnsamma effekter på rörligheten bör regeringen återkomma till riksdagen med förslag.

Beredskapsarbeten är en mycket kostnadskrävande men nödvändig del av arbetsmarknadspolitiken. Med tanke på de knappa resurser som står till buds och det för närvarande gynnsamma arbetsmarknadsläget föreslår vi därför att det med statsbidrag finansierade grundbidraget till beredskapsarbeten som regel får uppgå till högst 50 % av lönekostnaden utom i stödområdena A

och B. Detta ger bl. a. utrymme för en ökad satsning på arbetstillfällen till handikappade.

Mot. 1987/88
A219

11. Åtgärder mot ungdomsarbetslösheten

Arbetslösheten för ungdomar har ökat trendmässigt sedan 1960-talet. För 16–17-åringarna bröts denna utveckling med hjälp av ungdomsplatserna och för 18–19-åringarna genom införandet av ungdomslagen. För 19–24-åringar har dock utvecklingen varit mer negativ. Bland 20–24-åringar var arbetslösheten i oktober 1987 4,5 % medan den var 2,7 % bland ungdomar i åldrarna 16–19 år.

Det är uppenbart att särskilt 20–24-åringarna har det besvärligt på arbetsmarknaden. Detta är delvis en följd av att många 18–19-åringar sysselsätts genom olika former av arbetsmarknadspolitiska åtgärder och inte får fotfäste på den reguljära arbetsmarknaden. En effekt av detta blir en väsentligt högre öppen arbetslöshet för 20–24-åringarna.

Antalet ungdomar som står utanför den reguljära arbetsmarknaden är således avsevärt högre än vad den öppna arbetslösheten visar.

Ungdomsarbetslösheten är nästan alltid större än den genomsnittliga arbetslösheten. Det kan också bero på en naturlig önskan att pröva på många olika arbeten och en därmed sammanhängande kortvarig "sökperiod" när man är arbetslös mellan två arbeten.

Oavsett hur man mäter är det emellertid uppenbart att ungdomarna under senare år har fått allt större svårigheter att komma in på arbetsmarknaden, att få det allra första jobbet. En orsak till detta är de ökade kostnaderna för att anställa en ung person. Ungdomslönerna har successivt närmat sig lönenivån för andra löntagare, vilket är en av förklaringarna till att en mängd arbetstillfällen som förut var "första-jobb" nu helt enkelt försvunnit. Ungdomarna är av naturliga skäl mindre erfarna än de som t. ex. varit yrkesverksamma i 10–15 år.

Folkpartiet anser att ungdomars inträde på arbetsmarknaden normalt bör ske utan statliga subventioner i form av ungdomslag, beredskapsarbeten och rekryteringsbidrag. Konsekvensen av denna inställning är att arbetsmarknadens parter måste ta ett större ansvar för ungdomsarbetslösheten.

För detta krävs avtal som bl. a. reglerar villkoren för företagen att anordna introduktionsutbildning i företagen för ungdomar som kommer ut på arbetsmarknaden. I praktiken måste detta innebära att de totala lönekostnaderna för ungdomarna blir lägre under en övergångstid.

Sänkta arbetsgivaravgifter innebär att företagets kostnader för att anställa ungdomar snabbt kommer i bättre överensstämmelse med ungdomarnas erfarenheter och produktivitet. Vi föreslår att socialförsäkringsavgifterna temporärt sänks kraftigt. Avgifterna bör därefter successivt återgå till ursprunglig nivå. Vi föreslår att avgiftsreduktionen första året är 10 procentenheter, andra året 7,5 procentenheter, tredje året 5 procentenheter, fjärde året 2,5 procentenheter och sedan ingen nedsättning. Avsikten med nedtrappningen är att undvika effekten att "utrymmet" som skapas äts upp av höjda avtalade löner för ungdomar upp till 25 års ålder.

Regeringen bör ta initiativ för att förmå parterna på arbetsmarknaden att

nå en överenskommelse med oförändrade ungdomslöner under den period avgiftsnedsättningen utgår. Kostnaderna för att anställa ungdomar skulle på detta sätt anpassas till en mer rimlig nivå jämfört med kostnaderna för mer erfaren arbetskraft. Det innebär en kraftig konkurrensförbättring för ungdomar och således en vidgning av den arbetsmarknad som står till deras förfogande.

De minskade offentliga intäkterna till följd av en sådan temporär avgiftsnedsättning kan uppskattas till mellan 1 och 1,5 miljarder kronor. Om parterna sluter avtal om oförändrade ungdomslöner bör det kunna motsvaras av en kraftig minskning av andra sysselsättningsskapande åtgärder för ungdomar. Totalt sett behöver därför inte någon belastning på statens budget av vårt förslag uppkomma. Det medverkar tvärtom på sikt till en vidgad arbetsmarknad för ungdomar. Förslaget får till följd att många ungdomar slipper få sin första kontakt med vuxenvärlden i form av arbetslöshet.

Erfarenheten visar att det ofta tar lång tid att lösa sysselsättningsproblemen för ungdomar i åldern 20–24 år. Kraftansträngningar sätts ibland inte in förrän mot slutet av den period under vilken ungdomarna ändå uppstår arbetslöshetsersättning. En tanke som kan vara värd att pröva för att påskynda en anställning är att låta dessa ungdomar "ta med sig" återstående arbetslöshetsersättning som ett slags bonus till arbetsgivaren. Det skulle då löna sig för företagen att anställa ungdomarna så snabbt som möjligt.

Det finns en rad olika åtgärdssystem för att minska arbetslösheten bland ungdomar. Skolan har ett uppföljningsansvar för 16–17-åringar vilket bl. a. innebär att de kan erbjudas s. k. ungdomsplatser.

För 18–19-åringar finns ungdomslag och för 20–24-åringar finns möjlighet att genomgå arbetsmarknadsutbildning eller beredskapsarbete.

Åtgärderna för olika åldersgrupper är utformade efter olika principer. Hälften av ungdomsplatserna finns på den privata arbetsmarknaden medan ungdomslagen är koncentrerade till den offentliga sektorn. Ungdomslagen ger sysselsättning på halvtid medan övriga åtgärder innebär heltidssysselsättning.

De olika åtgärderna handläggs olika ur organisatorisk synvinkel. Ersättningsvillkoren varierar kraftigt. Samordningen mellan de olika organisationerna är dålig och det råder snarast en viss konkurrens.

Vid den utvärdering av ungdomslagen som bl. a. genomfördes av konsultföretaget SINOVA kunde man konstatera vissa grundläggande problem: ungdomslagen är alltför ofta en förstahandsåtgärd i stället för att sättas in först när den arbetssökande ungdomen och arbetsförmedlingen en tid prövat tänkbara alternativ. Ungdomslagen ger små möjligheter att gå över till andra jobb. De är också helt koncentrerade till den offentliga sektorn där möjligheterna att få fast arbete är och kommer att vara små under överskådlig framtid.

Även om målet är att minska de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna för ungdomar kommer det även framöver att finnas ett behov av sådana. Det är därför angeläget att få till stånd en utvärdering av de gjorda insatserna för olika åldersgrupper och en översyn av utformningen.

Vid en sådan översyn bör bl. a. subventionsgraden, fördelningen av insatser på olika arbetsgivare, arbetstider, ersättningsvillkor och den organisatoriska uppbyggnaden ses över.

En sänkning av arbetsgivaravgifterna minskar behovet av de stödåtgärder som i dag har inrättats för ungdomar. I första hand gäller detta ungdomslaggen. Placering i ungdomslag kan behövas som en extra resurs i vissa fall. Man måste emellertid överväga att låta längre tid förflyta innan placering i ungdomslag sker. Det bör också skapas möjligheter för att inrätta flera ungdomslagsplatser inom den privata sektorn.

Samtidigt med dessa åtgärder bör de arbetslösa ungdomarna ges ökat stöd och uppmuntran i det egna sökandet efter arbete.

Många ungdomar gör i dag försök med att starta en egen verksamhet. Det är självklart att stora svårigheter möter dem, att de behöver kunskaper om bokföring och marknadsföring och annat som har att göra med fri företagssamhet. Vi anser det vara en viktig uppgift för arbetsmarknadspolitiken att ge hjälp och stimulans åt ungdomar som vill starta eget.

12. Sysselsättning för handikappade

Ett område där folkpartiet vill markera att politiken har en viktig permanent uppgift är handikappades sysselsättning. Arbetslösheten bland handikappade har aldrig varit så hög som nu. Svårigheterna att bereda handikappade sysselsättning är mycket stora. Förmodligen är psykiskt utvecklingsstörda allra hårdast drabbade av utestängning från arbetsmarknaden. Alla människor är i behov av stimulans och aktivitet. Detta gäller i särskilt hög grad de utvecklingsstörda.

Folkpartiet har under flera år framfört önskemål om ett utökat antal platser inom dåvarande Samhällsföretag, numera Samhall. Förra året gick regeringen oss till mötes och föreslog 500 nya platser. Detta är en positiv utveckling. Det är inte bara mänskligt utan även samhällsekonomiskt motiverat att bereda människor arbete inom Samhall. Ofta är förtidspensionering alternativet till en sådan placering.

Samhall föreslås i budgetpropositionen få en ökning av antalet bidragsberättigade arbetstimmar till 31,4 miljoner. Samhall har å sin sida begärt en ökning till 32,2 miljoner timmar, vilket motsvarar ytterligare 700 platser utöver regeringens förslag. Samhall anför att marginalkostnaden för att anställa ytterligare 500–1 000 arbetshandikappade utöver nuvarande nivå endast skulle uppgå till 80 % av lönekostnaden för sådana tillkommande anställda. Med tanke på ökningen av övergångar från arbeten inom samhallsgruppen till ordinarie arbetsmarknaden, den höga arbetslösheten bland arbetshandikappade samt bristen på alternativa sysselsättningsmöjligheter till samma kostnad anser folkpartiet att ytterligare 500 platser bör tillföras Samhall. Kostnaden för detta beräknas uppgå till 40 milj. kr.

Ytterligare ansträngningar måste göras för att erbjuda arbete också för de personer för vilka förtidspensionering förefaller vara det mest näraliggande alternativet. Det är alltför vattentäta skott mellan de resurser som disponeras för förtidspensionering och för arbetsmarknadspolitiska insatser.

Resurserna att bereda handikappade arbete är starkt begränsade. Samma begränsning finns dock inte vad det gäller resurser för förtidspensionering. Det är nödvändigt att också beakta den minskade förtidspensionering som ökade sysselsättningsmöjligheter för handikappade medför.

I vår motion om handikappade utvecklar vi vårt krav på överföringar från socialförsäkringssektorn till arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Efter år av väntan är nu regeringens utredning om bilstödet klar. I vår motion om handikappade kräver vi att regeringen presenterar förslag till ett förbättrat bilstöd inom de närmaste månaderna.

Ytterligare synpunkter på sysselsättningen för handikappade framförs i folkpartiets partimotion om de handikappades situation.

Hemställen

Med hänvisning till ovanstående hemställs

1. att riksdagen godkänner de allmänna riktlinjer för sysselsättningspolitiken som redovisas i motionen,

2. att riksdagen hos regeringen begär förslag om finansiering av arbetslöshetsförsäkringen enligt vad som anförts i motionen,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om SAMAK-rapporten,¹]

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om regionalpolitikens inriktning och betydelse för sysselsättningen,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ökad flexibilitet i fråga om arbetstider,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om inriktningen av AMS förnyelsearbete,

6. att riksdagen beslutar att antalet tjänster hos AMS skall reduceras med 250,

7. att riksdagen beslutar att för budgetåret 1988/89 anslå 1 860 614 000 kr. på anslaget B 1,

8. att riksdagen hos regeringen begär en översyn av arbetsförmedlingslagen i syfte att möjliggöra kompletterande, fristående arbetsförmedling,

9. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ett reformerat system för arbetslöshetsförsäkring enligt vad som sägs i motionen,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om lärlingsutbildningen,

11. att riksdagen beslutar att införa en möjlighet till att provanställa lärlingar,

12. att riksdagen beslutar att boendeservicen inom den elevsociala verksamheten skall avskaffas fr. o. m. den 1 juli 1988,

13. att riksdagen beslutar att för budgetåret 1988/89 anslå 2 616 498 000 kr. på anslaget B 3,

14. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utvärdering av den s. k. starthjälpen,

15. att riksdagen godkänner vad i motionen förordats om ändrade bidragsregler för beredskapsarbeten,

16. att riksdagen beslutar att för budgetåret 1988/89 anslå 2 110 500 000 kr. på anslaget B 5.

¹ 1987/88:Fi206

17. att riksdagen begär att regeringen aktivt verkar för att parterna upptar överläggningar om särskilda ungdomsavtal enligt vad som anförts i motionen.

Mot. 1987/88
A219

18. att riksdagen begär att regeringen tar initiativ till sådana diskussioner med arbetsmarknadens parter som krävs för att förslaget om en temporär nedsättning av arbetsgivaravgifterna för ungdomar kan genomföras enligt vad som redovisas i motionen.

19. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en översyn av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna för ungdomar,

20. att riksdagen beslutar att utöka verksamheten inom Samhall med 500 tjänster utöver regeringens förslag,

21. att riksdagen beslutar att för budgetåret 1988/89 anslå 3 473 000 000 kr. på anslaget C 7.

Stockholm den 20 januari 1988

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Karin Ahrland (fp)

Anne Wibble (fp)

Elver Jonsson (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Birgit Friggebo (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)